Г. П. ПІВТОРАК

Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України

м. Київ, Україна

Електронна пошта: muzling@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-0646-694X>

**«РУСЬКА» КАНЦЕЛЯРСЬКА МОВА
У ВЕЛИКОМУ КНЯЗІВСТВІ ЛИТОВСЬКОМУ:
ФОРМУВАННЯ, ДЕРЖАВНИЙ СТАТУС, ДІАЛЕКТНІ
ВПЛИВИ**

У статті на основі комплексного аналізу лінгвістичних, історичних та археологічних джерел автор дійшов висновку, що мовна ситуація у Великому Князівстві Литовському (ВКЛ) зумовлювалася не тільки політичними, а й етногенетичними чинниками. Наголошено на тому, що білоруський етнос сформувався на базі двох незалежних етномовних комплексів — південно-західного (поліського) в межах сучасного північного наріччя української мови та південно-західного діалекту білоруської мови й північно-східного, утвореного літописними полоцькими та смоленськими кривичами, предки яких були західними слов'янами, що емігрували з Південної Прибалтики. Відтак, за твердженням автора, на певному етапі історії ВКЛ у ньому існували не два варіанти спільної для всієї держави писемно-літературної мови, як вважають білоруські дослідники, а фактично дві офіційні мови: давніша кривицька (від початку XIV ст., коли Полоччина була приєднана до ВКЛ, й до кінця XVI ст.) і пізніша «руська», тобто білорусько-українська (виникла наприкінці XIV — у першій третині XV ст., коли за великого князя Вітовта (1392–1430) сформувалися великокнязівська та регіональні канцелярії). Досить докладно у статті висвітлено історію та функціонування обох мов. Протягом XVI ст. кривицька мова поступово втратила всі свої особливості й перетворилася на провінційний варіант «руської» ділової мови. На її формування істотний вплив справила мова волинських канцелярій, писарі яких могли вільно подорожувати всією територією ВКЛ (часто разом зі своїми магнатами) і мимовільно поширювати в діловій писемності риси своїх говірок. Натомість вплив галицьких та центрально-українських канцелярій на офіційну мову ВКЛ, на думку автора, як і більшості дослідників, був не істотним.

Ключові слова: писемні традиції, ділові документи, канцелярська мова, мовні кліше, грамоти, акти, угоди, польські впливи.

Стабільний інтерес істориків та філологів до унікальної східноєвропейської держави пізнього Середньовіччя й Нової доби (1236–1795 рр.) Великого Князівства Литовського та його офіційної мови зрозумілий, адже йдеться про неординарне явище у світовій історії, коли завойовник замість уярмлення підкорених, їх етнічної та мовної асиміляції сприйняв їхню мову, віру,

- cow: Nauka. [In Russian].
- Sergienko Yu. G. (1973). O lokal'nyh osobennostyah belorusskogo narodnogo ornamenta. *Etnogenez belorusov: Tezisy dokladov na konferencii po probleme «Etnogenez belorusov» (3–6 dekabrya 1973 g.)*. Minsk, 184–187. [In Russian].
- Sobolenko E. R. (1973). Tipy belorusskogo narodnogo zhilishcha. *Etnogenez belorusov: Tezisy dokladov na konferencii po probleme «Etnogenez belorusov» (3–6 dekabrya 1973 g.)*. Minsk, 177–179. [In Russian].
- Stang Chr. (1935). S. Die altrussische Kanzleisprache des Großfürstentums Litauen. Oslo: I Kommissjon hos Jakob Dybvad.
- Stang Chr. S. (1939). Die altrussische Urkundensprache der Stadt Polozk. Oslo: I Kommissjon hos Jakob Dybvad.
- Zhiteckij P. I. (1905). O perevodah Evangeliya na malorusskij yazyk. *Izvestiya ORYaS*. Vol. 10 (4). Saint Petersburg, 1–65. [In Russian].
- Zhurauski A. I. (1967). Gistoryja belaruskaj litaraturnaj movy. Vol. 1. Minsk: Navuka i tjechnika. [In Belarusian].

H. P. PIVTORAK

O. O. Potebnia Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine

Kyiv, Ukraine

Email: muzling@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-0646-694X>

THE «RUSIAN» (RUTHENIAN) CHANCELLERY LANGUAGE IN THE GRAND PRINCIPALITY OF LITHUANIA: FORMATION, STATE STATUS, AND DIALECT INFLUENCES

Using a complex analysis of linguistic, historical and archeological sources, the author arrives at the conclusion, that the linguistic situation in the Grand Principality of Lithuania (GPL) was determined by political as well as ethno-genetic factors. The article emphasizes that the Belarusian ethnos was formed on the basis of two mutually independent linguistic complexes: the South-Western (Polissian) complex within the present-day Northern supradialect of Ukrainian and the South-Western dialect of Belarusian, on one hand, and, on the other, the North-Eastern one, made up of the Polotsk and Smolensk Krivichs mentioned in chronicles, whose ancestors had been Western Slavs migrating from the Southern Baltic region. Therefore it is the author's contention that at a certain period in the history of the GPL, contrary to what Belarusian scholars claim, there were not two varieties of the standard written language common to all the principality; rather, there existed two official languages: an older one, namely, the Krivich language (existing from the early 14th c., when the Polotsk region was annexed to the GPL, till the late 16th c.) and a more recent one, the «Rusian» language, i.e. the Belarusian-Ukrainian one, which emerged at the end of the 14th c. — in the first three decades of the 15th c., when, during the reign of the Grand Prince Vytautas (1392–1430), the princely and regional chancelleries were established. A detailed account is given by the author of the history and functioning of the both languages. During the 16th c., the Krivichs language gradually lost all its distinctive features, turning into a provincial variety of the official «Rusian» language. The latter's formation was greatly influenced by the language of Volhynian chancelleries, whose scribes could freely travel throughout the entire territory of the GPL (often with their magnates) and so inadvertently disseminated their vernacular's features in official documents. On the contrary, the influence of Galician and Central Ukrainian chancelleries was, in the author's opinion as well as most historians' view, not essential.

Key words: written language traditions, official documents, the chancellery language, clichés, charters, deeds, treaties, Polish influences.

Дата надходження до редакції — 02.12.2021

Дата затвердження редакцією — 09.12.2021